

محمد علی موحد

تأملات

درباب حقوق و شریعت،
تاریخ و سیاست

مقاله‌ها و خطابه‌ها

به اهتمام مینا انتظار حجت / سینا گلستانی

بنگاه ترجمه و نشر
کتاب پارسه

سرشناسه: موحد، محمدعلی، ۱۳۰۲ -
عنوان و نام پدیدآور: تأملات (در باب حقوق و شریعت، تاریخ و سیاست) - مجموعه‌ای از مقالات حقوق دکتر محمدعلی
موحد/سینا گلستانی (۱۳۴۸)/مینا انتظار حجت (۱۳۳۸)
مشخصات نشر: تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه ۱۳۹۸
مشخصات ظاهری: ۴۸۸ ص
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۲-۵۲۰-۷
وضعیت فهرست‌نویسی: فینیا
موضوع: حقوق -- ایران -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
رده‌بندی کنگره: KMHV ۷۴
رده‌بندی دیویی: ۳۴۹/۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۶۰۸۵۶۸۶

■ تأملات (در باب حقوق و شریعت، تاریخ و سیاست)

محمدعلی موحد

آماده‌سازی و تولید: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه

طراحی گرافیک: پرویز بیانی چاپ: احمدی / صحافی: صداقت

نوبت و شمارگان: چاپ اول ۱۳۹۹، ۱۱۰۰ نسخه

همه حقوق چاپ و نشر برای بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه محفوظ است.
هر گونه اقتباس از این اثر، منوط به دریافت اجازه کتبی از ناشر است.

بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان شهیدای ژاندارمری شرقی، پلاک ۷۴.

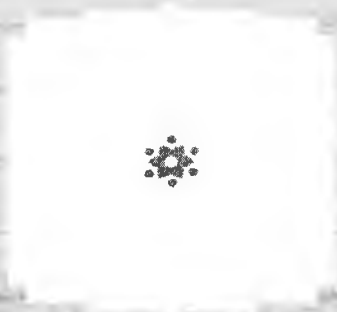
طبقه سوم، تلفن، ۶۶۴۷۷۴۰۵

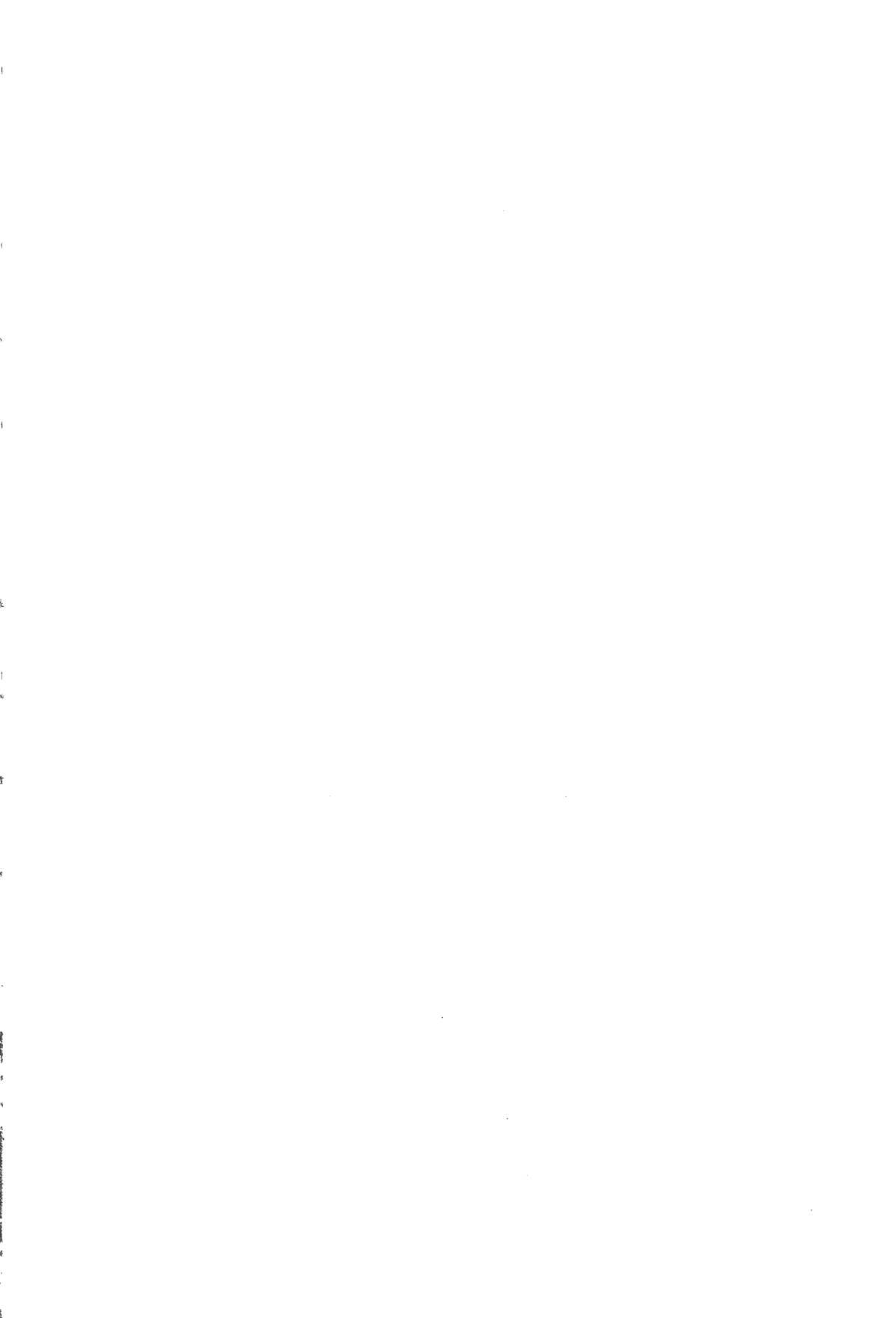
www.parsehbook.com / info@parsehbook.com

@ketabeparseh

فروشگاه: تهران، خیابان ولیعصر، روبروی دوراهی یوسف‌آباد، پلاک ۱۹۴۱

تلفن: ۸۸۹۱۸۹۴

فهرست

- یادداشت ویراستار ۱۱
- بخش نخست ۱۵
- جزء نخست: سیری در نظام حقوقی ایران در عصر مغولان ۱۷
- قضا و دادرسی در زمان مغول ۱۹
- فصلی از تاریخ تحولات حقوقی ایران ۲۵
- نگاهی به اوضاع اداری و مالی ایران در فاصله میان حمله چنگیز و استقرار ایلخانان (نخستین حکمران مغولی در ایران) ۴۹
- جزء دوم: درباب سیاست و حاکمیت ۵۷
- تئوری دولت از نظر ابن خلدون ۵۹
- سیاست نامه و فتاوای جهاننداری ۶۷
- سودای مشروعیت در حکومت (دو رساله از دو پادشاه مصلحان) ۸۵
- جزء سوم: نقدهایی بر دو کتاب از آن لمبتن که به فارسی ترجمه شده‌اند ۱۰۱
- نکته ۱۰۳
- مالک و زارع در ایران ۱۰۵
- روایتی از دولت و حکومت در اسلام ۱۱۹

- جزء چهارم: کتابی بی مانند در باب حکومت اسلامی ۱۲۷
- سلوک الملوک (معرفی کتاب) ۱۲۹
- فضل الله روزبهان فقیه مورخ (معرفی نویسنده کتاب) ۱۳۵
- طرحی از حکومت اسلامی (معرفی مباحث و محتوای کتاب) ۱۴۳

- جزء پنجم: دیدگاه فقهی کمتر شناخته شده ۱۴۹
- نجم الدین طوفی و نظر تهورآمیز او در مورد نص شرعی و مصلحت اجتماعی ۱۵۱

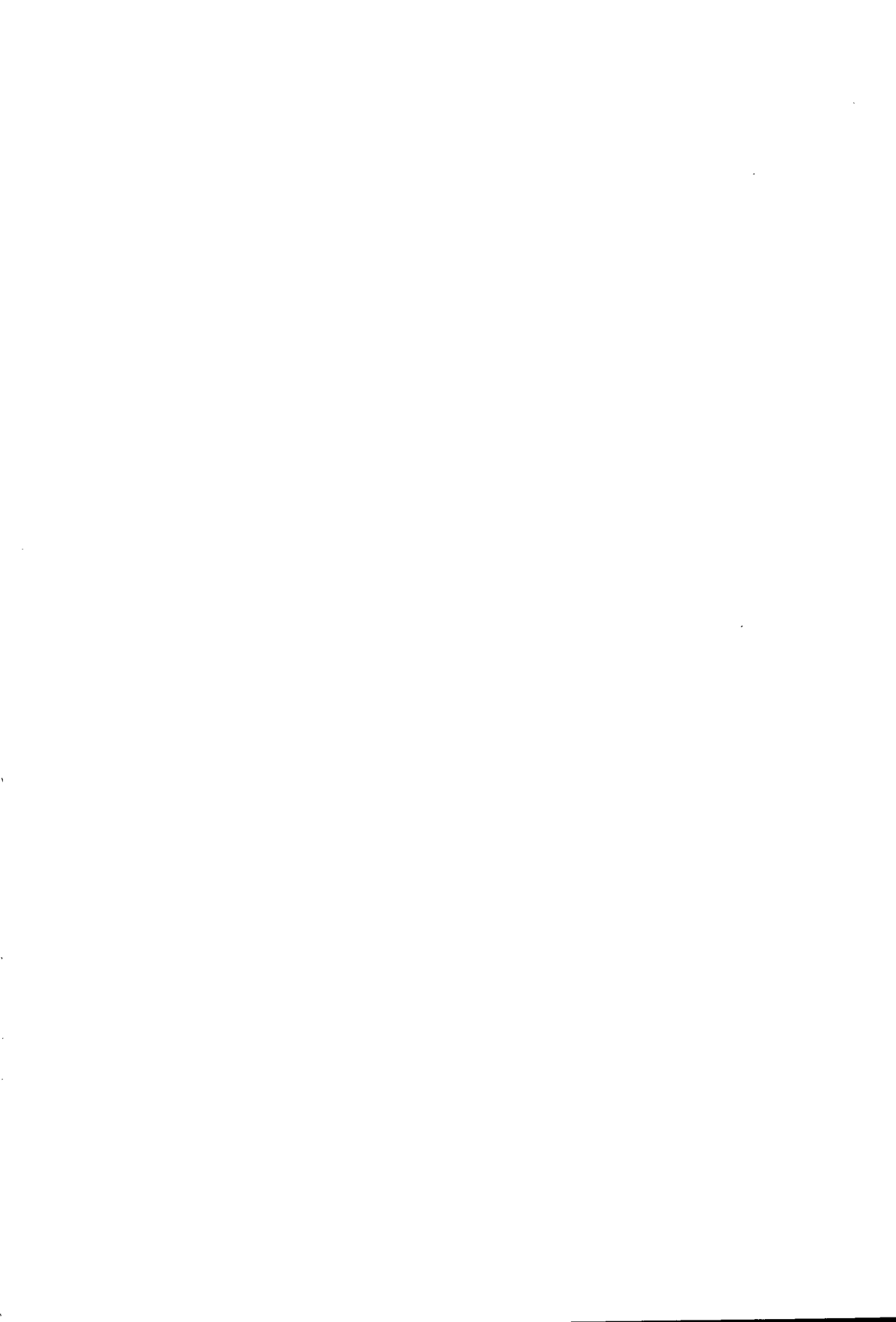
- جزء ششم: نورهان سفر استانبول ۱۵۵
- اسنادی از آرشیو دولتی استانبول ۱۵۷
- تحقیقات محرمانه باب عالی درباره امیرکبیر ۱۵۸
- درگیری میرزا حسینعلی بهاء الله با برادرش میرزا یحیی صبح ازل ۱۵۹
- نامه ای راجع به اختلاف بهاء الله و صبح ازل ۱۶۶

- جزء هفتم: مباحثی پیرامون فقه و حقوق خصوصی ۱۶۹
- حسبه ۱۷۱
- تصرف ۲۰۱
- تعهد ۲۱۳

- جزء هشتم: مباحثی پیرامون فلسفه حقوق ۲۲۱
- حق چیست؟ ۲۲۳
- پیرامون حق و عدالت ۲۴۵
- تأملاتی در باب آزادی، عدالت و قانون ۲۵۵
- نسبت میان حقوق و اخلاق ۲۶۳

- جزء نهم: مباحث پراکنده ۲۷۵
- مثنوی معنوی و مردم (تأملات حقوقی در قصه های مثنوی) ۲۷۷
- وکالت در گذشته روزگاران ۲۸۹
- اندر حقوق شهروندی ۲۹۷
- فراخوان برای اعلامیه جهانی تکالیف بشر ۳۰۳

۳۰۹	عاشقِ خانمِ چترلی (محاكمةٔ یک کتاب)
۳۱۵	بخش دوم
۳۱۷	جزء نخست: جزایر
۳۱۹	جزایر سه گانه (طلبل بلند بانگ و میان تهی دعوی شیوخ)
۳۲۹	جزء دوم: دریای مازندران
۳۳۱	ایران و فرصت‌های بهره‌برداری از طرح‌های انرژی در آسیای مرکزی و قفقاز
۳۴۱	نگاهی به نظام حقوقی دریای خزر و مسائل مربوط به آن
۳۵۷	پیرامون نظام حقوقی دریای خزر (دو مقاله از دکتر موحد و مقالهٔ دکتر میرفندرسکی)
۳۵۷	جدال سعدی با مدعی بر سر خط موهوم آستارا - حسقلی
۳۷۳	اثبات وجود خط آستارا - گمش تپه
۳۷۹	ایرانی بودن
۳۸۳	ملاحظات ویراستار
۳۸۷	جزء سوم: نفت
۳۸۹	ملی کردن نفت و حقوق ایران در شرکت‌های تابعه
۳۹۷	دعاوی کنسرسیوم در برابر دیوان داوری ایران - ایالات متحده (ذکر خیری از ویرالی)
۴۱۱	قراردادهای نفتی پس از درنگی بیست ساله
۴۲۹	گزارشی برای ثبت در تاریخ
۴۴۳	بازخوانی پروندهٔ قرارداد داری
۴۵۱	ناگفته‌هایی از ماجرای یکصد سالهٔ نفت
۴۶۱	نفت در فاصلهٔ میان کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا انقلاب اسلامی ۱۳۵۷
۴۶۷	از پشت پردهٔ مذاکرات نفت

یادداشت ویراستار

کتاب حاضر مجموعه‌ای است از مقالات و خطابات استاد دکتر محمدعلی موحد که حائز صبغه حقوقی‌اند. لذا خواننده محترم نباید در آن به دنبال نمونه‌هایی از انبوه نوشته‌های غیرحقوقی ایشان بگردد. از نظر محدوده زمانی هم محتویات این مجموعه از اوائل دهه سی خورشیدی تا دهه جاری را در بر می‌گیرد.

مجموعه در دست به دو بخش تقسیم گردیده است و هر بخش به اجزائی با عناوین مختلف. در بخش نخست مقالات و متن سخنرانی‌های عمدتاً مربوط به مباحث حقوق خصوصی، مشخصاً حقوق مدنی و فقه اسلام و تاریخ و فلسفه حقوق گردآوری شده و بخش دوم صرفاً به سه مقوله جزایر سه گانه، دریای مازندران و نفت اختصاص یافته است.

در ترتیب متون، هم نظر به قدمت‌شان بوده و هم توجه به ارتباط موضوعات آنها با یکدیگر، پس نباید توقع داشت که لزوماً به ترتیب تاریخی چیده شده باشند.

توجه به موضوعات و عناوین مقالات دغدغه‌های فکری و دل‌مشغولی‌های مؤلف و تداوم آنها را آن هم در پهنه‌ای از شخصت و اندی سال پیش تا امروز بر ما هویدا می‌سازد. به عنوان نمونه مقاله «قضا و دادرسی در زمان مغول» شخصت و چهارسال پیش نوشته شده و پس از آن متن خطابه «فصلی از تاریخ تحولات حقوقی ایران» قرار گرفته که تنها هشت سال پیش ایراد گردیده و بلافاصله مقاله «نگاهی به اوضاع اداری و مالی در ایران در فاصله میان حمله چنگیز و استقرار ایلخانان» جای گرفته است که برای نخستین بار در مجموعه حاضر به طبع می‌رسد و این همه یعنی نظام حقوقی عصر ایلخانان متجاوز از شخصت سال است که به‌طور مداوم ذهن مؤلف را به خود معطوف داشته و این حاکی از

درجه اهمیت مطلب نزد ایشان است یعنی توجه به تاریخ حقوق که متأسفانه هنوز هم کماکان به مقام و موقع درخور خود درون نظام آموزش حقوق کشور نائل نگردیده است.

یا مثلاً توجه به مسائل و معضلات روز کشور همچون جزایر سه گانه یا دریای مازندران که مباحث حقوقی مطرح پیرامون آن‌ها، سال‌هاست جامعه را سخت درگیر نموده و علی‌الرسم فی‌امثالها هر از چندی شدت و غلظت گرفته و باز تب آن فرونشسته است.

این کاملاً قابل درک است که همه لزوماً با نقطه نظرات مؤلف در تمام زمینه‌های مطرح‌شده موافق نباشند لیکن آنچه از مطالعه این مجموعه می‌توان آموخت فی‌الجمله روش علمی، مداومت در مطالعه و پیگیری و مراعات جانب حزم و احتیاط و ملاحظه در اظهارنظرها است.

ذیل صفحه نخست هر متن به سابقه طبع و نشر آن اشاره شده است. ملاحظه خواهید کرد که چند متن برای نخستین بار در مجموعه حاضر به طبع می‌رسند حال آنکه برخی برای چندمین بار است که منتشر می‌شوند. از جمله چهار مقاله که پیش‌تر در مجموعه دیگری از مقالات استاد تحت عنوان «یاد گذشته و اندیشه آینده در تاریخ ایران و صنعت نفت ایران» به صورت کتابی مستقل با همت جناب علی میرزایی دارنده مجله وزین نگاه نو طبع و نشر گردیده‌اند و از آنجا که حائز مضامین حقوقی بودند در مجموعه حاضر نیز گنجانده شدند که البته فضل تقدم در نشر مجموعه مقالات استاد با جناب میرزایی است. هر جا تذکر مطلبی لازم بوده آن را در پاورقی یا به‌طور جداگانه با امضاء و ویراستار از متن مجزا و ممتاز کردیم که با نوشته‌های استاد خلط نشود. بدیهی است مسؤلیت آنچه مطرح شده با شخص اینجانب است.

تنها مورد تغییر در عناوین مقالات چاپ مجدد که با نظر شخص استاد اعمال گردید، در مقاله «اسنادی از آرشیو دولتی استانبول» بود که به جای تقسیم‌بندی سابق به دو قسمت: (الف - اسناد مربوط به امیر کبیر و ب - اسناد مربوط به محاکمه بابیان)، عنوان فعلی نهاده شد. ضمناً توجه خواننده تیزبین را به سابقه دیرین حقوق و دادرسی کیفری در کشور همسایه‌مان عثمانی که این جزء از مجموعه حاضر ناظر بر آن است جلب می‌نمایم.

در باب نظام حقوقی دریای مازندران بدیهی است که آنچه در مقالات استاد آمده مربوط به سال‌های دور گذشته است و سیر وقایع از زمان نگارش آن‌ها تا کنون به گونه‌ای بوده که امروز آن مطالب و پیشنهادها صرفاً جنبه تاریخی داشته فاقد هر گونه وجه و صبغه عملی و اجرایی است.

ذیل عنوان «پیرامون نظام حقوقی دریای خزر» سه مقاله ملاحظه می‌شود نخست «جدال سعدی با مدعی بر سر خط موهوم آستارا - حسنقلی» که چنانکه از نام آن هم بر می‌آید نقدی است که آقای دکتر موحد بر مطالب کتابی از آقای دکتر گیو میرفندرسکی نگاشته که در متن مقاله به مشخصاتش

اشاره شده است و نیازی به تکرار آن در اینجا نیست. دوم، «اثبات وجود خط آستارا - گمش‌تپه» که پاسخ آقای میرفندرسکی است به نقد دکتر موحد ظاهراً به زبان انگلیسی که ترجمه آن را در اینجا نقل کرده‌ایم و بالاخره «ایرانی بودن» که پاسخ دکتر موحد است به پاسخ دکتر میرفندرسکی و این همه در بخش سیاسی روزنامه ایران به طبع رسیده‌اند.

این مجموعه به اشاره شخص استاد و حسن ظن جنابشان توسط اینجانب تهیه گردید. انتخاب متون تماماً از ویراستار است که البته پیشاپیش به نظر استاد رسیده و مورد تأیید واقع شده است مع ذلک مسؤلیت صحت و سلامت متن به لحاظ طبع و نشر بر عهده اینجانب است. لازم است ضمن تشکر از استاد دکتر محمدعلی موحد در قابل دانستن اینجانب جهت انجام این مهم از زحمات بی‌دریغ همکار ارجمند سرکار خانم مینا انتظار حجت در تحریر و حروف چینی نخستین بسیاری از مقالات و سخنرانی‌های موجود در این مجموعه، خاصه آنچه مربوط به برهه زمانی ده تا پانزده سال اخیر می‌شود صمیمانه تشکر و قدردانی شده سهم ایشان در سامان یافتن مجموعه حاضر خاطر نشان گردد. همچنین از گردانندگان محترم بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه که طبع و نشر این کتاب را به اشاره استاد عهده‌دار گردیدند سپاسگزاری می‌شود.

و بالاخره اینکه

بماند سال‌ها این نظم و ترتیب
ز ما هر ذره خاک افتاده جایی
غرض نقشی است کز ما بازماند
که گیتی را نمی‌بینم بقایی
مگر صاحب‌دلی روزی به رحمت
کند در کار درویشان دعایی

سینا گلستانی

پاییز ۱۳۹۸